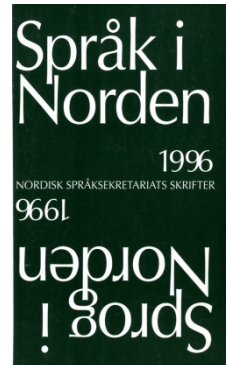


Sprog i Norden

Titel: Personnavne i færøsk skønlitteratur
Forfatter: Jóhan Hendrik W. Poulsen
Kilde: Sprog i Norden, 1996, s. 90-97
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>



© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Personnavne i færøsk skønlitteratur

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

Min arbejdsplads, Fróðskaparsetur Føroya, er beliggende V.U. Hammershaimbsgade 16 i Tórshavn. Længere nede i gaden, nr. 7, ligger hovedstadens gamle, hyggelige alderdomshjem. Det passerer jeg daglig på vej til arbejde og aflagde jævnlig besøg der, da min nu afdøde faders søster boede der. En morgen sidste efterår kaldte en af personalet mig ind og bad mig sidde hos min syge faster, til lægen kunne komme at se til hende. Ud på formiddagen bad man mig gå en stund ud på gangen, mens de hjalp hende lidt til rette. Der kom en tiltalende gammel dame hen til mig og spurgte medfølende til min fasters befindende. Snart var en samtale i gang. Hun præsenterede sig som *Ingibjörg Mørkøre*, født á Eiði i Eysturoy for 92 år siden. Jeg sagde, at det forekom mig bemærkelsesværdigt, at en så bedaget dame bar det smukke færøske navn *Ingibjörg* (som min yngre datter på 26 forresten også hedder). Den nydelige gamle kvinde svarede, at hun var såmænd den første i landet i nyere tid med dette navn, og det var ikke noget, der var en selvfølgelighed i de dage, at blive døbt med et ægte færøsk navn. Hvis den normale fremgangsmåde var blevet fulgt, ville hun i stedet få det pæne danske navn *Ingeborg*. Men forklaringen på denne undtagelse fra regelen var, at øen da havde fået *Fríðrikur Petersen* til præst (på papiret hed han naturligvis *Frederik*). Han havde taget studentereksamen i Reykjavík på Island. I studentertiden i København havde han digtet bl.a. om det færøske sprogs kranke skæbne i modsætning til tidligere tiders storhed. At han senere som provst over Færøerne har set sig nødsaget til at undsige mange af sin ungdoms idealer, er en anden historie. Men for ham har det føltes naturligt at give en lille færøsk pige et ægte færøsk navn så tidligt som i 1902. Hun vidste også besked om de første tre-fire navnefæller rundt omkring i landet. Hendes efternavn *Mørkøre* kan samtidig tjene som eksempel på den mildtest talt barokke måde hvorpå færøske stednavne blev «oversat» for at tjene som slægtsnavne efter at det ældgamle

velfungerende patronymsystem med et pennestrøg var blevet afskaffet med den kongelige dåbsforordning af 1828, hvorefter børnene for fremtiden ved dåben burde erholde det stamnavn, d.v.s. slægtsnavn, som de for fremtiden skulle bære. Det almindelige var, at fadersnavne på *-sen* – naturligvis på dansk – blev «fastfrosne» som slægtsnavne, men med tiden fandt præsterne på at give efternavne efter stednavne, som barnet på en eller anden måde havde tilknytning til, som f.eks. Myrkjanoyri, hvis første led antageligvis indeholder et keltiskættet navn på en spiselig tangart. Det har da ikke noget med mørk farve at gøre, men hvorom alting er – nu er Mørkøre, lige som en lang række navne af samme kaliber, et agtværdigt slægtsnavn, som få tænker på som en pudsighed. Tiden og vanen har en forunderlig evne til at lægge et formildende slør over alskens besynderligheder.

Misforståelser er ofte en kilde til sproglig nyskabning. Jeg skal tillade mig at fortælle om oprindelsen til et efternavn, der blev givet i bygden Mikladalur på Kalsoy en gang før midten af forrige århundrede. Som konsulenter for rigsombudet i personnavnesager – det var før den færøske personnavnelov kom i oktober 1992 – fik jeg og en kollega en forespørgsel om rigtigheden af efternavnet *Krett*, som en person ville antage. En olde-moder havde fået dette efternavn i dåben, men det var hun blevet af med, da hun den nye sædvane tro ved ægteskab havde antaget sin mands efternavn. Sprogligt var dette navn os et absolut mysterium, idet vi ikke kunne forbinde det med noget os bekendt appellativ eller proprium. Så måtte man i gang med at lave research, som det så pænt hedder nu om stunder. Der blev rettet telefoniske forespørgsler til to af vore gode og troværdige hjemmelmænd i bygden, og begge leverede samme forklaring. Dengang var det besværligt at rejse med åben båd og til fods over fjeldene, så præsten kom for en sikkerheds skyld til bygden allerede om lørdagen. Manden, som skulle have sin datter til dåben om søndagen, skulle hente tørv oppe i udmarken, som han skulle bære hjem i sin *leypur* – en tremmekasse med bærerem tværs over forhovedet. Præsten ledsagede ham for sin fornøjelses skyld. Han spurgte manden, hvad navnet var på opbevaringsstedet for tørvene, et hesteskoformet stenly

dækket med græstørv. Manden har oplyst ham, som sandt var, at det hed en *krógv* [kregv]. Hvad enten præsten har været tunghør, eller det har blæst for meget – han havde opfattet ordet som «krett» og besluttede i sit stille sind, at det ville være et passende efternavn for den lille pige, som han skulle døbe den påfølgende dag. Og Marin Krett kom hun til at hedde, indtil hun blev gift. Hun var en stor personlighed, og navnet fik en særlig aura af den grund. Fonotaktisk var det et udmærket færøsk navn, og vi fandt ikke anledning til at fraråde navnets genoplivelse!

Den første færøske roman *Bábelstornið* udkom i 1909. Den er skrevet af *Regin í Líð*, pseudonym for Rasmus Rasmussen, der sammen med sin svoger *Símun av Skarði* havde stiftet den færøske folkehøjskole i 1899, den skole, der af alle skoler længe var et fristed for færøsk sprog. I romanen er der en kostelig scene, der giver, nok noget karikeret, et indtryk af, hvordan det kunne foregå, da en færing kom ind til den danske præst for at indskrive sit barn til dåben. Han taler et dansk, der er isprængt færøske ord og idiomer:

«Naa, hvad er det saa De vilde, Joen Joensen?» tó prestur aftur til orða.

«Ja, jeg skulde have min Søn døbt paa Søndag om hann sjálvur vil gøre saa vel.»

Prestur fór eftir kirkjubókini. «Vær saa god at sidde ned saa længe.»

— — —

«Hvad skal saa Drengen hedde?» spurdi prestur, tá ið hann hevði funnið á í bókini.

«Hann skal ede Jógvan vælsignaður eftir abbanum».

«Det er et skammeligt langt Navn, hvis han skal hedde alt det, men De mener vel sagtens at han skal hedde Joen und so nicht weiter: Joen Joensen, ikke sandt, hvad? Skal vi skrive den unge Verdensborger, Deres unge Hr. Søn *Joen Joensen* og saa Faddrene?»

«Ja vælsignaður, netop som hann sjálvur holder at passe bedst.»

Nú skrivaði prestur í bókina og drynjaði fyri seg sjálvan:

«Ja, saadan maa det være, for det færingske Jógvan kan man jo ikke engang stave med de danske Bogstaver.»

Dette kan tjene som eksempel på den forvredne situation i praksis at hedde et navn, men på papiret at skrives noget andet, som delvis endnu er en realitet for folk af den ældste generation.

Dette – som så meget andet – ville den færøske sprogbevægelse, der opstod for godt og vel et århundrede siden, få ændret, men det var en lang og træg proces at få gennemført. De sprogligt og nationalt bevidste fik nok ved at gøre en særlig indsats for sagen efterhånden deres børn indskrevet i kirkebogen med ægte færøske navne, men langt de fleste har været så autoritets-tro, at de har affundet sig med tingenes tilstand. Jeg ved f.eks. fra min far, at han havde det største besvær med i 1936 at få præsten til at skrive min brors navn *Mortan*. Præsten holdt stædigt ved, at navnets korrekte form var *Morten*. Men min far var også stædig og trak omsider det længste strå.

Mens jeg er ved de personlige minder, skal jeg tillade mig at nævne, at min far, der ved siden af sin stilling som enelærer i vor hjembygd Skopun, røgtede hvervet som kommunesekretær. Han satte mig som 12-14 årig bl.a. til at afskrive valglister. Jeg husker, hvor løjerligt, ja, nærmest tragikomisk, det forekom mig der at møde velkendte vejrbitte bygdefæller som f.eks. *Óli á Bø* og *Tummas á Gørðum* under navnene *Ole Olsen* og *Thomas Clementsen*. Det må være noget af det, som man forstår ved «Entfremdung». Et lignende mønster har nok aftegnet sig i de fleste bilande. Man kan tænke sig, hvad det har betydet for selvfølelsen – eller mangel deraf.

Uden at jeg har haft lejlighed til endnu at foretage en udtømmende undersøgelse af den færøske skønlitteratur brug af personnavne, tør jeg dog med nogenlunde sikkerhed påstå, at af al tekst er det skønlitteraturen, der konsekvent bryder med denne århundredgamle praksis at lade en person hedde noget andet på papiret end i realiteten. Det kom som noget selvfølgeligt, at da man skulle til at beskrive færøske begivenheder og scenerier på færøsk, så lod man de personer, der forekom i teksterne hedde det, som de hed i virkeligheden, d.v.s. i den

mundtlige omgang mand og mand imellem. Alt andet ville være kunstlet og unaturligt. En rent historisk fremstilling af tidligere tiders begivenheder vil derimod gerne lade personerne fremtræde med de navneformer, de har i de dansksprogede kildekrifter som jordebøger, tingbøger, retsprotokoller, selvom optegnet sagnmateriale om de samme begivenheder indeholder genuine færøksprogede navneformer. For sådanne smålige hensyn er skønlitteraturen af naturlige grunde fri, ja, alt andet ville virke unaturligt og latterligt. Dertil kan tilføjes, at i de mundtligt overleverede ballader, hvoraf mange har rod i middelalderen, er navnematerialet også genuint færøksproget, og der forekommer en masse oprindelige nordiske navne, hvoraf de allerfleste imidlertid var gået af brug som dåbsnavne til fordel for navne af overvejende bibelsk proveniens. Disse navne fra kvadene samt navne fra den norrøne litteratur finder hyppig anvendelse, da den nordiske navnerenæssance indvarsledes af sprogbevægelsen for et hundredår siden. Fra næsten ingenting er navnemateriale af nordisk oprindelse nu kommet op på et sted mellem 40 og 50 % ifølge et par undersøgelser.

Det tør nok antydes, at skønlitteraturens anvendelse af sådanne navne kan have bidraget til, at de igen føles som en naturlig og organisk del af sproget, idet de bøjes i fire kasus lige som andre substantiver. Dog skal det tilføjes, at et stort problem for færøsk navnerøgt er en ret vidt udbredt misforståelse, at navne helst ikke bør bøjes!

Mange af vore forfattere har i deres valg af navne til deres roman- og novellepersoner søgt at give et så realistisk billede som muligt af den gængse brug indenfor den periode, hvori handlingen foregår. Dette gælder bl.a. *Martin Joensen* (1902-66) med sine fiskerromaner *Fiskimenn* (1946) og *Tað lýsir á landi* (1952). Der forekommer navne som *Símun*, *Andrias*, *Dánjal*, *Edvin*, det gængse dobbeltnavn *Hans Pauli*, det bibelske kvindenavn *Sára* i sin færøske form, det danskprægede nordiske navn *Astrid*, men også det overleverede nordiske mandnavn *Ólavur* og genoptagne nordiske navne som *Sigmundur* og *Gunnar*.

Heðin Brú, pseudonym for *Hans Jacob Jacobsen* (1901-1987) – man bemærke forskellen mellem pseudonym og det

kristne navn! – er en af vore fornemste prosaforfattere, der på mesterlig vis beskriver mødet mellem gammel og ny tid. I hans tre første romaner *Lognbrá* (1930), *Fastatøkur* (1935) og delvis *Feðgar á ferð* (1940) vælger han sine personer navne af fortrinsvis nordisk oprindelse, af hvilke de allerfleste slet ikke var gængse i brug ved den tid, da historierne angivelig fandt sted, dvs. de første to-tre årtier i vort århundrede. Det er utvivlsomt, at hans anvendelse af færøske/nordiske navne direkte eller indirekte sammen med andre stimulanser har medvirket til at skabe dem en vis prestige. I de to første romaner, der er fælles om handling, forekommer følgende personnavne (nævnt i den orden, de præsenteres i teksterne): Mandsnavne: *Høgni, Tróndur, Gutti, Sakir, Sjúrdur, Hálvdan, Torkil, Ólavur, Sigvaldur, Skúvur, Óli, Dánjal, Hákun, Páll, Haraldur*. Heraf er kun de tre *Sakir, Dánjal* og *Páll* af fremmed (bibelsk) proveniens, men er siden middelalderen fuldstændig akklimatiserede og føles fuldt så hjemlige, som de øvrige. Kvindenavne: *Guðrun, Gyða, Signa, Helga, Inga, Gunnvá, Ragnhild, Elin, Anna*, alle undtagen de to sidste af nordisk rod, men de to virker heller ikke fremmede, så længe de har haft indfødsret i nordiske sprog. Det kan bemærkes, at forfatteren har givet en av sine døtre det smukke navn *Gunnvá*. Sådan hedder den kvindelige hovedperson i de to romaner.

I *Feðgar á ferð* forekommer kun mandsnavne: *Ketil, Kálvur, Lias Berint, Klávus, Tummas, Jóhan, Jógvan, Sertus, Heindrikur*. Kvinderne identificeres som *Ketilskona, Klávusardóttir, sonarkonurnar*! Af disse navne er kun *Ketil* og *Kálvur* (far og søn) af nordisk oprindelse, men de er lige så specielle som romanpersonerne og har så vidt vides ikke givet anledning til opkaldelse! Men begge er opført på listen med godkendte færøske navne.

Endnu mere markant og bevidst har den unge forfatterinde *Marianna Debes Dahl* ((1947-) gjort anvendelse af sjældne nordiske navne i sine talrige bøger, især børne- og ungdomsbøger, men også et par romaner. Det gælder dog ikke så meget de ældste bøger. Jeg kender eksempler på, at folk har fået navneidéer. Af pladshensyn undlader jeg at opføre titlerne på alle seksten bøger, men referer alle forekommende navne i alfabetisk orden.

Mandsnavne: *Alvi, André, Ari, Axel, Ásmundur, Barði, Bergur, Bersi, Bjarki, Bjarni, Björn* (dansk), *Bogi, Dyggvi, Fróði, Gilli, Grækari, Greipur, Guttormur, Hákun, Heri, Hjalti, Hóri, Ivan, Jaspur, Jákup, Jógvan, Jøkil, Karl, Kári, Kjartan, Klæmint, Loðin, Lykkir, Mikkjal, Mórus, Niels, Niels Jákup, Nikodemus, Osvald(!), Palli, Petur, Regin, Rói, Saksi, Sámal, Sigvaldur, Símun, Sofus, Sturli, Terji, Tístram, Torfinnur, Torleivur, Tummas, Vívil, Vølundur, Øssur*. (36 nordiske navne mod 21 af anden oprindelse, hvoraf dog de fleste har en lang tradition i færøsk).

Kvindenavne: *Anna, Barbara, Bárá, Birgit, Birita, Bjarta, Björg, Dirdri* (skotsk), *Dís, Drós, Elin, Elsa, Femja, Fía, Giljanna, Gudda, Halldóra, Hanna, Havdis, Helena, Hervør, Hilda, Inga, Jóhanna, Jústa, Leyvoy, Lín, Lív, Marjun, Mjøll, Nina* (dansk), *Petra, Sanna, Sigfríða, Tinna, Ýr*. (18 nordiske navne mod 18 af anden oprindelse. Om disse gælder lignende som for mandsnavnene).

«Navnið spillir ongan» er et trøstens ord til dem, der er kede af deres navne. Og det er der mange, der er og har været, især i en tid, da man levede sprogligt og kulturelt i en slags tomrum. En liste over alle fornavne trykt af folkeregistret i 1991 til brug for udvalget, der forberedte den første færøske presonnnavnelov af 8.10.1992, udviser mange triste eksempler på groteske navne og vilkårlighed i stavemåde. Det er sådanne barokke navne, som forfatteren *William Heinesen* (1900-91) ynder at give sine romanfigurer og som forfatteren *Jens Pauli Heinesen* (1932-) lader en, der hedder *Leonardo*, og hvis brødre hedder *Rubens* og *Pikasso*, udtrykke sin forbitrelse over i romanen *Teir telgja sær gudar* (1979):

«Salomon Salomonsen, mítt kjøtiliga upphav, oh gud hann náði tú meg, segði Leonardo, ein av størstu skarnsgerðunum, hann gjørði, var at festa hesi skítbýttu nøvnini á okkum beiggjarnar. Av berari fáfongd, sum hann helt seg fáa náðigáurnar at mála afturfyri. Navnið spillir ongan? Jú tú, víst tramin ger tað so, og so tað forslær eisini, navnið kann oyðileggja ein mann. Fyri ein fiksan ide hjá einum evnaloydingi mugu vit triggir beiggjarnir restina av lívi okkara dragast við hesi forkolaðu spjøldrini, sum vit ikki sleppa av við. Eg havi satt at siga ofta

hugsað um at keypt mæi eitt annað navn, men hvat fjandin nýt-
tar tað. Leonardo eiti eg, og Leonardo komi eg at eita, so leingi
sum eg livi. Ert tú føddur við einum visnaðum armi, fert tú í
grøvina við einum visnaðum armi. Forrestin ganga føringar við
verðins ljótastu nøvnum. Hygg ígjøgnum telefonbókina og vita,
um tað ikki passar. Hvørja ferð, eg gloymi at flenna, taki eg
eftir telefonbókini. Tað er kostiligur lestur. Hvat hava vit gjørt
í móti foreldrum okkara, at tey skulu hevna seg so devulsett inn
á okkum.»

En lille anekdote kan til slut tjene som eksempel på, at man er vant til lidt af hvert på personnavneområdet. Da man i begyndelsen af 1960'erne, da den kolde krig endnu var på sit koldeste, besluttede NATO at bygge en Early Warning radarstation på et af vore smukke fjelde lige nord for hovedstaden Tórshavn. Til det formål udhulede man dele af fjeldet ved sprængning for at give plads til de forskellige hemmelige installationer, og desuden blev der gjort store anlægsarbejder i området. Det siger sig selv, at dette efter færøske forhold gigantiske foretagende krævede en betydelig arbejdsstyrke, der blev rekrutteret fra store dele af landet, og det har nok givet det første stød til at få færøsk økonomi ud af balance. Fjeldet er beliggende i udmarken til en lille bygd, som var en selvstændig kommune. Bygdens arbejderforening gjorde med held krav på, at alle, der arbejdede ved militæranlægget skulle være medlemmer af foreningen. En dag ved frokosten talte man om en mand, der var blevet syg. Årsagen skulle være et virus, der havde gjort sin ankomst. Da formanden for foreningen hørte om denne «Virus», der skulle være kommet på arbejdspladsen, forlangte han at få ham i tale, for han havde ikke meldt sig ind i arbejderforeningen!